

Sygn. akt I PK 264/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 września 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Piotr Prusinowski (przewodniczący)

SSN Beata Gudowska

SSN Krzysztof Rączka (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa M.P.

przeciwko M.K. prowadzącej działalność gospodarczą pod nazwą P. Usługi
Opiekuńcze i Edukacyjne w K.

o zadośćuczynienie, odszkodowanie i rentę wyrównaczą,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 13 września 2017 r.,

skargi kasacyjnej powódki od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i

Ubezpieczeń Społecznych w K.

z dnia 17 grudnia 2015 r.,

**1. uchyla wyrok Sądu Okręgowego w K. w zaskarżonej części
i przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu w K. do ponownego
rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego;**

**2. zasądza od Skarbu Państwa (Sądu Okręgowego w K.) na
rzecz radcy prawnej J. B. kwotę 1800 (jeden tysiąc osiemset) zł
podwyższoną o stawkę podatku VAT tytułem zwrotu kosztów
pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu w
postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Powódka M. P. w pozwie wniesionym przeciwko M.K. prowadzącej działalność gospodarczą pod nazwą P. Usługi Opiekuńcze i Edukacyjne w K. domagała się odszkodowania, zadośćuczynienia oraz renty wyrównawczej z tytułu wypadku przy pracy jakiego doznała będąc zatrudnioną u pozwanej.

Wyrokiem z 19 czerwca 2015 r., Sąd Rejonowy w K. zasądził od pozwanej na rzecz powódki kwotę 1.000 zł z odsetkami w wysokości ustawowej od dnia 15 grudnia 2011 r. do dnia zapłaty tytułem zadośćuczynienia, oddalił powództwo w pozostałej części co do kwoty zadośćuczynienia i ustalenia odpowiedzialności na przyszłość; uchylił wyrok zaoczny Sądu Rejonowego w K. z dnia 20 czerwca 2012 r. w sprawie IV P .../12, dotyczącej roszczenia o zapłatę renty wyrównawczej i powództwo oddalił, zasądził od pozwanej na rzecz powódki kwotę 30,00 zł tytułem kosztów apelacji, odstąpił od obciążania powódki kosztami zastępstwa procesowego od oddalonej części powództwa, nakazał pobrać od pozwanej na rzecz Skarbu Państwa - Sąd Rejonowy w K. kwotę 50 zł tytułem nieuiszczonych kosztów sądowych oraz kwotę 206,58 zł tytułem częściowego zwrotu wydatków.

Wyrokiem z 17 grudnia 2015 r. Sąd Okręgowy w K. oddalił apelacje obydwu stron od wyroku Sądu pierwszej instancji i obciążył powódkę kosztami postępowania

W sprawie ustalono następujący stan faktyczny. M. P. zatrudniona była przez pozwaną M. K., prowadzącą działalność gospodarczą pod nazwą P. Usługi Opiekuńcze i Edukacyjne w K. od 8 maja 2009 r. na podstawie umowy o pracę na czas nieokreślony, w pełnym wymiarze czasu pracy, z wynagrodzeniem ostatnio w wysokości 1.100 Euro. Na jej podstawie powódka zobowiązała się świadczyć pracę opiekuńczo-wspomagającą w stosunku do osób starszych, wymagających tego rodzaju usług. Powódka pracowała w Monachium w okresie od dnia 10 maja 2009 r. do dnia 8 czerwca 2009 r. W ramach swych obowiązków musiała m.in. transferować sparaliżowaną i ważącą ok. 80 kg pacjentkę z łóżka na wózek. W związku z tym, zmuszona była ją dźwigać opierając podopieczną całym jej ciężarem o swoje prawe ramię. Czynność ta prowadziła zaś do nadmiernego

obciążania prawego barku powódki. W dniu 4 czerwca 2009 r. o godz. 23:00 M. P. podczas przenoszenia podopiecznej z łóżka na toaletę poczuła ból barku prawego. Dlatego też, ponownie położyła podopieczną na łóżku, założyła na bark bandaż elastyczny oraz zażyła krople przeciwbólowe. Powstałe wówczas dolegliwości utrzymywały się m.in. w okresie od 5 do 8 czerwca 2009 r. i w związku z tym powódka zażywała środki przeciwbólowe. W dniu 5 czerwca 2009 r. powódka zwróciła się do ośrodka służby zdrowia w Monachium o udzielenie pomocy medycznej. Placówka ta jednak odmówiła ze względu na nieposiadanie przez nią odpowiedniego ubezpieczenia, tzw. Eurokarty. W dniu 8 czerwca 2009 r. M.P. przerwała pracę w Niemczech i powróciła do Polski. W dniu 9 czerwca 2009 r. zgłosiła się do lekarza w NZOZ w J. W toku przeprowadzanych badań rozpoznano u niej uraz skrętny stawu barkowego prawego z uszkodzeniem więzozrostu stawu obojczykowe - barkowego prawego i unieruchomiono go. Również 9 czerwca 2009 r., zgłosiła ona pozwanej fakt wystąpienia wypadku przy pracy w dniu 4 czerwca 2009 r.

W dniach od 10 lipca 2009 r. do 8 grudnia 2009 r. powódka odbyła 6 prywatnych wizyt w gabinecie lekarza - specjalisty chirurga ortopedy i traumatologa. W dniach 5 listopada 2009 r. i 8 marca 2010 r. przeprowadzono dodatkowe badania RTG jej stawu barkowego, a w dniu 7 kwietnia 2011 r. badanie USG tego stawu. Badania tego rodzaju są stosowane w diagnostyce chorób i urazów stawu barkowego. Jednocześnie ich wykonanie, jak również powyżej wskazane wizyty prywatne w gabinecie lekarza chirurga, pozostawały w związku przyczynowym ze zdarzeniem z dnia 4 czerwca 2009 r. W związku z odniesionym urazem oraz odczuwanym bólem M.P. nabywała leki w postaci: depomedrolu i kapsioplastu oraz plastry rozgrzewające. Ich stosowanie było przy tym uzasadnione powstałym u niej urazem. W związku z powyższymi badaniami, prywatnym leczeniem oraz zakupem leków i środków powódka poniosła łączne koszty w wysokości 697,97 zł, bowiem M. K. nie przekazała jej niezbędnego do uzyskania refundacji druku ZUS RMU-a.

Wskutek niezdolności powódki do pracy pobierała ona za okres od 9 czerwca 2009 r. do 7 grudnia 2009 r. zasiłek chorobowy, natomiast w dniach od 8 grudnia 2009 r. do 5 lutego 2010 r. przysługiwało jej świadczenie rehabilitacyjne. W sporządzonym w dniu 1 października 2009 r. protokole Nr 001/2009 ustalenia

okoliczności i przyczyn wypadku przy pracy M. K. uznała zdarzenie z dnia 4 czerwca 2009 r. za wypadek przy pracy. Dokument ten został zatwierdzony w dniu 12 grudnia 2009 r.

Przedmiotowy stosunek pracy został rozwiązany z inicjatywy powódki w dniu 7 grudnia 2009 r.

Orzeczeniem z dnia 23 kwietnia 2010 r. Nr 47003 Komisja Lekarska ZUS ustaliła 0,0% uszczerbku na zdrowiu powódki spowodowanego skutkami wypadku przy pracy z dnia 4 czerwca 2009 r. W związku z tym, prawomocną decyzją z dnia 12 maja 2010 r. (znak: OW-07/3540697) Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w W. odmówił M. P. prawa do wypłaty jednorazowego odszkodowania z tytułu wypadku przy pracy.

Pismem z dnia 19 września 2011 r. powódka wezwała pozwaną do uiszczenia na jej rzecz łącznej kwoty 20.697,97 zł tytułem zadośćuczynienia i odszkodowania. Pozwana nie uiściła tej kwoty. W dniu 21 listopada 2011 r. M.P. wniosła powództwo w sprawie o zadośćuczynienie, odszkodowanie i ustalenie, a w dniu 2 maja 2012 r. powództwo o rentę wyrównawczą.

Sąd Okręgowy wskazał, że Sąd Rejonowy rozstrzygając o zasadności powództwa w części dotyczącej żądania zadośćuczynienia oraz odszkodowania za utracone zarobki w sposób prawidłowy przeprowadził postępowanie dowodowe w sprawie, dokonując następnie oceny wiarygodności i mocy dowodów na podstawie wszechstronnego rozważenia zebranego materiału zgodnie z treścią art. 233 § 1 k.p.c. Dokonane przez Sąd Rejonowy na tej podstawie ustalenia w zakresie zaistniałego stanu faktycznego Sąd Okręgowy przyjął jako własne. W ocenie Sądu odwoławczego, Sąd pierwszej instancji dokonał w sprawie prawidłowych ustaleń okoliczności faktycznych istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, w oparciu o które wydał trafny wyrok. Ustalenia te Sąd Okręgowy w pełni podzielił i przyjął za własne.

Zadaniem Sądu drugiej instancji w niniejszej sprawie Sąd Rejonowy w oparciu o przeprowadzone postępowanie dowodowe w postaci opinii biegłego sądowego lek. med. G. S. - specjalisty ortopedii i traumatologii narządu ruchu oraz opinii biegłego sądowego z dziedziny psychologii dokonał prawidłowej oceny rozmiaru cierpień fizycznych oraz cierpień psychicznych, których doznała powódka zasądzając na jej rzecz kwotę 1.000,00 zł uznając, że kwota ta stanowić będzie

odczuwalną wartość ekonomiczną dla powódki. Jednocześnie Sąd odwoławczy podzielił stanowisko Sądu Rejonowego, że żądanie powódki zadośćuczynienia w wysokości przekraczającej powyższą kwotę jest wygórowane, a przy tym oparte jedynie jej subiektywnych odczuciach, nie popartych miarodajnymi dowodami.

Biorąc pod uwagę stanowisko zawarte w opiniach biegłych z zakresu ortopedii i traumatologii narządu ruchu oraz psychologii, rodzaj jak i stopień doznanych przez powódkę na skutek wypadku obrażeń należało uznać za nieznaczny. W opinii biegłego prognozowany stopień natężenia bólu, wyniósł w dziesięciostopniowej skali VAS od 1-4. Biegły zdefiniował ten ból jako utrudniający czynności dnia codziennego, wymagający stosowania pewnych rygorów. Zatem zakres cierpień związanych z tymi zaburzeniami ocenić należało jako niewielki a nadto powódka przejawia pomyślne rokowanie w tym zakresie na przyszłość. Cierpienia fizyczne i psychiczne powódki były związane z bólem powypadkowym i nie były związane z następstwami długotrwałego leczenia. Obok dolegliwości bólowych bezpośrednim skutkiem zdarzenia z dnia 4 czerwca 2009 r. było ograniczenie funkcji stawu barkowego prawego M.P.. Jednocześnie biegła psycholog A. S. wskazała, że sposób przeżywania urazu oraz jego następstw powodują u powódki poczucie krzywdy oraz dyskomfort psychiczny. Ponadto, jak zauważył Sąd Okręgowy, orzeczeniem z 23 kwietnia 2010 r. Nr 47003 Komisja Lekarska ZUS ustaliła 0,0% uszczerbku na zdrowiu powódki spowodowanego skutkami wypadku przy pracy z dnia 4 czerwca 2009 r. W ocenie organu rentowego u powódki nie występował ani stały ani długotrwały uszczerbek na zdrowiu.

Odnosząc się zaś do zarzutów obrazy zarówno prawa procesowego, jak i materialnego sformułowanych przez stronę powodową, sprowadzających się w istocie do kwestionowania zasadności uwzględnienia roszczenia powódki o odszkodowanie za utracone zarobki, Sąd Okręgowy uznał je za chybione, co skutkowało oddaleniem apelacji powódki w tym zakresie na podstawie art. 385 k.p.c., jako bezzasadnej.

Sąd Okręgowy ocenił, że w przypadku powódki podstawę wymiaru zasiłku chorobowego a następnie świadczenia rehabilitacyjnego, zgodnie z art. 9 ust. 1, ust. 2 ustawy z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (Dz.U. z 2002 r. Nr 199, poz. 1673 ze

zmianami), stanowiła kwota będąca podstawą wymiaru składek na ubezpieczenie wypadkowe w wysokości 100% podstawy wymiaru. W przypadku powódki była to kwota stanowiąca podstawę wymiaru składek na ubezpieczenie wypadkowe za miesiąc czerwiec 2009 r. w wysokości 851,47 zł brutto, uzupełniona do kwoty należnej za pełny miesiąc tj., 3.193,00 zł brutto. Z powyższego wyliczenia wynika, że zasiłek chorobowy z ubezpieczenia wypadkowego za okres od 9 czerwca 2009 r. do 7 grudnia 2009 r. przysługiwał powódce w łącznej wysokości 16.714,88 zł brutto zaś płatnik składek P. wypłacił zasiłek chorobowy w kwocie 14.152,19 zł netto. Powódka korzystała także ze świadczenia rehabilitacyjnego z ubezpieczenia wypadkowego za okres po ustaniu w zatrudnienia u pozwanej w okresie od 8 grudnia 2009 r. do 5 lutego 2010 r. Podstawę wymiaru świadczenia rehabilitacyjnego za wyżej wymieniony okres stanowiło wynagrodzenie za pełny kalendarzowy miesiąc czerwiec 2009 r. ze względu na fakt, że została zatrudniona w trakcie miesiąca maja 2009 r., a niezdolność do pracy powstała w miesiącu następnym. Zgodnie z zaświadczeniem płatnika składek ZUS Z-3 z dnia 11 lutego 2010 r. wynagrodzenie za miesiąc czerwiec 2009 r. wyniosło 3.193,00 zł. W związku z tym że pozwana nie uwzględniła w przedmiotowym zaświadczeniu wynagrodzenia z tytułu godzin nadliczbowych podstawa wymiaru świadczenia po odliczeniu kwoty składek na ubezpieczenia społeczne finansowanych przez pracownika (13,71%) wyniosła kwotę 2.755,24 zł. Zatem kwota należnego świadczenia za okres od 8 grudnia 2009 r. do 5 lutego 2010 r. wyniosła kwotę 5.510,40 zł brutto, tj. 4 518,40 zł netto. Odnosząc się do powyższego Sąd drugiej instancji przypominał, że wynagrodzenie za pracę stanowi zasadniczy element podstawy wymiaru składki a w konsekwencji wysokości świadczeń wypłacanych na podstawie ustawy z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych zasiłku chorobowego.

Sąd Okręgowy ocenił, że jeżeli powódka kwestionuje różnicę pomiędzy otrzymanym wynagrodzeniem a wypłaconymi jej świadczeniami powinna wystąpić do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych o ustalenie prawidłowego wymiaru zasiłku chorobowego oraz świadczenia rehabilitacyjnego. Dlatego też prawidłowo Sąd Rejonowy stwierdził brak podstaw do uwzględnienia żądania powódki zasądzenia odszkodowania z tytułu utraconych zarobków.

Powyższy wyrok Sądu Okręgowego skargą kasacyjną w części oddalającej apelację zaskarżyła strona powodowa. Zaskarżonemu wyrokowi zarzuciła:

I. Na podstawie art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. - naruszenie przepisów postępowania, które mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, to jest:

- art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 328 § 2 k.p.c., w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., przez nierozpoznanie sprawy w granicach apelacji i nie odniesienie się do podniesionego w apelacji powódki z dnia 13 lipca 2015 r. (pkt II apelacji, pkt II pisma procesowego nr 3 z dnia 21 września 2015 r. do apelacji) zarzutu powódki dotyczącego daty początkowej naliczania odsetek od zasądzonego zadośćuczynienia i w związku z tym naruszenie art. 328 § 2 k.p.c. poprzez uchybienie obowiązkowi należytego ustosunkowania się do podstaw zaskarżenia wyroku i tym samym podstawy rozstrzygnięcia;

- art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., przez nierozpoznanie sprawy w granicach apelacji i nie odniesienie się do podniesionych w apelacji i pismach procesowych do apelacji zarzutów, dotyczących:

1) nieprzeprowadzenia dowodów z dokumentów wymienionych w pkt IIIa ppkt 8, 9, 10, 11, 12 apelacji powódki oraz w pkt 3 pisma procesowego nr 1 z dnia 17 lipca 2015 r. do apelacji powódki;

2) nierozważenia wszystkich okoliczności mających wpływ na wysokość zadośćuczynienia (pkt VII pisma procesowego nr 4 z dnia 22 października 2015 r. do apelacji), w tym nieuwzględnienia negatywnej postawy pozwanej (pkt IIIa ppkt 21, 22 i 23 apelacji, pkt 3 pisma procesowego nr 1 z dnia 17 lipca 2015 r. do apelacji powódki);

3) naruszenia art. 445 § 1 k.c., art. 444 § 1 k.c. w zw. z art. 300 k.p. w zw. z art. 8 k.p., - pkt IV apelacji, przez zasądzenie rażąco niskiej kwoty zadośćuczynienia;

4) naruszenia art. 444 § 2 k.c., art. 444 § 1 k.c. w zw. z art. 361 k.c. w zw. z art. 300 k.p. w zw. z art. 8 k.p., przez niezasądzenie odszkodowania za utracone zarobki - pkt IV apelacji;

5) naruszenia art. 233 k.p.c. w zw. z art. 228 § 1 k.p.c. w zw. z art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 279 k.p.c. w sposób wskazany pkt 2 pisma procesowego nr 1 do apelacji;

6) naruszenia art. 233 k.p.c. w zw. z art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 227 k.p.c. w sposób wskazany w pkt 3 pisma procesowego nr 1 do apelacji, przez wybiórczą ocenę całego materiału dowodowego, sprzecznie z zasadą logicznego myślenia i zasadą doświadczenia życiowego oraz błędną ocenę dowodów z opinii biegłego psychologa i ortopedy;

7) naruszenie art. 444 § 2 k.c., art. 444 § 1 k.c. poprzez pominięcie przy ustalaniu rozmiaru krzywdy wymienionych okoliczności obiektywnych i subiektywnych - pkt 5 pisma procesowego nr 1 do apelacji;

- art. 382 k.p.c. w zw. z art. 217 § 2 k.p.c., art. 227 k.p.c., art. 232 zd. 2 k.p.c., art. 236 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., przez nierozpoznanie wniosków dowodowych, nie wydanie postanowienia w przedmiocie dopuszczenia albo oddalenia dowodu, a w rezultacie pominięcia dowodów na okoliczności mające istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy;

- art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. poprzez istotne braki w treści uzasadnienia Sądu Okręgowego, takie jak:

1. brak ustalenia w treści wyroku faktów, które Sąd Okręgowy uznał za udowodnione, brak wskazania dowodów stanowiących podstawę ustaleń faktycznych, z jednoczesnym brakiem uznania przez Sąd Okręgowy ustaleń sądu pierwszej instancji za własne;

2. nieprzeprowadzenie oceny dowodów ze wskazaniem przyczyn, dla których odmówił mocy dowodowej i wiarygodności dowodom wskazanym przez powódkę;

3. brak odniesienia się do podniesionych przez powódkę w apelacji zarzutów dotyczących:

1) nieprzeprowadzenia dowodów z dokumentów wymienionych w pkt IIIa ppkt 8, 9, 10, 11, 12 apelacji powódki oraz w pkt 3 pisma procesowego nr 1 z dnia 17 lipca 2015 r. do apelacji powódki;

2) nierozważenia wszystkich okoliczności mających wpływ na wysokość zadośćuczynienia (pkt VII pisma procesowego nr 4 z dnia 22 października 2015 r. do apelacji), w tym nieuwzględnienia negatywnej postawy pozwanej (pkt IIIa ppkt 21, 22 i 23 apelacji, pkt 3 pisma procesowego nr 1 z dnia 17 lipca 2015 r. do apelacji powódki);

3) naruszenia art. 445 § 1 k.c., art. 444 § 1 k.c. w zw. z art. 300 k.p. w zw. z art. 8 k.p., - pkt IV apelacji, przez zasądzenie rażąco niskiej kwoty zadośćuczynienia;

4) naruszenia art. 444 § 2 k.c., art. 444 § 1 k.c. w zw. z art. 361 k.c. w zw. z art. 300 k.p. w zw. z art. 8 k.p., przez nie zasądzenie odszkodowania za utracone zarobki - pkt IV apelacji;

5) naruszenia art. 233 k.p.c. w zw. z art. 228 § 1 k.p.c. w zw. z art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 279 k.p.c. w sposób wskazany pkt 2 pisma procesowego nr 1 do apelacji;

6) naruszenia art. 233 k.p.c. w zw. z art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 227 k.p.c. w sposób wskazany w pkt 3 pisma procesowego nr 1 do apelacji, przez wybiórczą ocenę całego materiału dowodowego, sprzecznie z zasadą logicznego myślenia i zasadą doświadczenia życiowego oraz błędną ocenę dowodów z opinii biegłego psychologa i ortopedy;

7) naruszenie art. 444 § 2 k.c., art. 444 § 1 k.c. poprzez pominięcie przy ustalaniu rozmiaru krzywdy wymienionych okoliczności obiektywnych i subiektywnych - pkt 5 pisma procesowego nr 1 do apelacji;

4. naruszenie przepisów postępowania mogące mieć istotny wpływ na wynik sprawy, tj. art. 386 § 4 k.p.c., poprzez nieuchylenie przez Sąd Okręgowy wyroku Sądu Rejonowego w K. z dnia 19 czerwca 2015 r. wydanego w sprawie IV P .../14, w zakresie rozstrzygnięcia zawartego w pkt III wyroku, i nieprzekazanie sprawy w uchylonym zakresie sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania pomimo tego, że Sąd Rejonowy nie orzekł co do istoty sprawy w przedmiocie roszczenia powódki objętego pozwem z dnia 22 maja 2012 r. określonego jako „renta wyrównawcza” a stanowiącego w istocie odszkodowanie z tytułu utraconych zarobków , to jest co do kwoty 23.762,40 zł, oraz związane z tym naruszenie zasady dwuinstancyjności wyrażonej w art. 176 ust. 1 Ustawy z dnia 2 kwietnia 1997 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

5. naruszenie przepisów postępowania mogące mieć istotny wpływ na wynik sprawy, tj. art. 386 § 4 k.p.c., przez nieuchylenie przez Sąd Okręgowy wyroku Sądu Rejonowego w K. z dnia 19 czerwca 2015 r. wydanego w sprawie IV P .../14, w

zakresie rozstrzygnięcia zawartego w pkt. III wyroku, i nieprzekazanie sprawy w uchylonym zakresie sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania pomimo tego, że Sąd Rejonowy nie orzekł co do istoty sprawy w przedmiocie roszczenia powódki objętego pozwem z dnia 22 maja 2012 r. określonego jako „renta wyrównawcza” a stanowiącego w istocie odszkodowanie z tytułu utraconych zarobków, w części rozszerzonej pismem procesowym powódki z dnia 22 października 2012 r., to jest co do kwoty 8.170,80 zł, oraz związane z tym naruszenie zasady dwuinstancyjności wyrażonej w art. 176 ust. 1 Ustawy z dnia 2 kwietnia 1997 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej.

II. Na podstawie art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.:

1. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 445 § 1 k.c., przez jego niewłaściwe zastosowanie polegające na nieuwzględnieniu wskazanych przez sam Sąd Okręgowy kryteriów ustalania wysokości zadośćuczynienia, a w rezultacie rażące zaniżenie należnego powodowi zadośćuczynienia za doznaną krzywdę i przyjęcie, że zasądzona od pozwanego na rzecz powoda kwota zadośćuczynienia w wysokości 1.000 zł stanowi kwotę odpowiednią w rozumieniu powołanego przepisu, podczas gdy rozmiar krzywd i cierpień powoda (fizycznych i psychicznych) uzasadnia przyznanie na jego rzecz całej dochodzonej kwoty 18.000 zł;

2. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 445 § 1 k.c., poprzez jego błędną wykładnię polegającą na pominięciu kryteriów ustalania wysokości zadośćuczynienia wskazywanych w orzecznictwie sądów powszechnych, a w rezultacie rażące zaniżenie należnego powodowi zadośćuczynienia za doznaną krzywdę i przyjęcie, że zasądzona od pozwanego na rzecz powoda kwota zadośćuczynienia w wysokości 1.000 zł stanowi kwotę odpowiednią w rozumieniu powołanego przepisu, podczas gdy rozmiar krzywd i cierpień powoda (fizycznych i psychicznych) uzasadnia przyznanie na jego rzecz całej dochodzonej kwoty 18.000 zł;

3. naruszenie przepisów prawa materialnego, tj. art. 444 § 1 k.c. poprzez jego niezastosowanie i nie zasądzenie odszkodowania za utracone zarobki pomimo przesłanek takiego rozstrzygnięcia,

Skarżący wniosł o:

1. uchylenie zaskarżonego wyroku w pkt I w części oddalającej apelację powódki i w tym zakresie przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania sądowi, który wydał zaskarżone orzeczenie Sądowi Okręgowemu w K., z pozostawieniem temu sądowi orzeczenia o kosztach procesu, ewentualnie

2. uchylenie wyroku w pkt I w części oddalającej apelację powódki w zakresie roszczenia o odszkodowanie z tytułu utraconych zarobków o zmianę wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy poprzez zasądzenie na rzecz powódki kwoty 18.000,00 zł i orzeczenie o kosztach procesu poprzez zasądzenie na rzecz powódki kosztów procesu w tym kosztów zastępstwa procesowego, w pozostałej natomiast części na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. o uchylenie zaskarżonego wyroku w pkt I i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu w K., z pozostawieniem temu sądowi orzeczenia o kosztach procesu,

Ponadto wniósł o:

- zasądzenie na rzecz pełnomocnika z urzędu ustanowionego celem wniesienia skargi kasacyjnej, kosztów w całości nieopłaconej pomocy prawnej z urzędu w podwójnej wysokości według norm przepisanych,

- z daleko idącej ostrożności procesowej wniósł też, na wypadek wydania orzeczenia o odrzuceniu skargi kasacyjnej, odmowie przyjęcia do rozpoznania albo oddaleniu skargi o odstąpienia od obciążania powódki kosztami postępowania apelacyjnego na zasadzie art. 102 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.,

- wstrzymanie wykonania prawomocnego wyroku Sądu Okręgowego w K. z 17 grudnia 2016 r., w sprawie z powództwa M.P. przeciwko M.K., prowadzącej działalność gospodarczą pod nazwą P. Usługi Opiekuńcze i Edukacyjne w K. o zadośćuczynienie, odszkodowanie i rentę wyrównawczą, sygn. akt V Pa .../15 - w pkt II w zakresie orzeczenia o kosztach procesu za drugą instancję, na podstawie art. 388 § 1 k.p.c.,

- rozpoznanie sprawy na rozprawie, także pod nieobecność pełnomocnika.

Pozwany nie wnosił odpowiedzi na skargę kasacyjną.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest uzasadniona.

Stosownie do art. 398¹³ § 1 i 2 k.p.c., Sąd Najwyższy rozpoznaje sprawę w granicach skargi kasacyjnej (jej podstaw) i jest związany ustaleniami faktycznymi stanowiącymi podstawę zaskarżonego orzeczenia, jeżeli skarga nie zawiera zarzutu naruszenia przepisów postępowania (bądź jeżeli taki zarzut okaże się niezasadny).

W pierwszej kolejności należy odnieść do zarzutów procesowych sformułowanych w skardze kasacyjnej.

Nie okazał się słuszny zarzut naruszenia art. 382 k.p.c. w zw. z art. 217 § 2 k.p.c., art. 227 k.p.c., art. 232 zd. 2 k.p.c., art. 236 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. Należy w tym miejscu przypomnieć, że postępowanie apelacyjne ma charakter kontrolny, ale jest także kontynuacją postępowania przed sądem pierwszej instancji i zmierza do ponownego merytorycznego rozpoznania sprawy. Obowiązująca w polskim porządku prawnym koncepcja apelacji pełnej (*cum beneficio novorum*) zakłada możliwość, a niekiedy także konieczność prowadzenia przez sąd drugiej instancji postępowania dowodowego. Wynika z niej również powinność dokonania przez sąd drugiej instancji samodzielnej oceny dowodów zgromadzonych przez sąd pierwszej instancji oraz przeprowadzonych przed sądem odwoławczym, a także ustalenia podstawy faktycznej rozstrzygnięcia. Sąd drugiej instancji stosuje przy tym zarówno przepisy szczególne odnoszące się do postępowania przed tym sądem, jak i odpowiednio - z mocy odesłania zawartego w art. 391 § 1 k.p.c. - przepisy regulujące przebieg postępowania dowodowego przed sądem pierwszej instancji (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 6 października 2016 r., III UK 270/15, LEX nr 2139253). Przepis art. 382 k.p.c. ma przy tym charakter ogólnej dyrektywy określającej istotę postępowania apelacyjnego jako kontynuację merytorycznego rozpoznania sprawy. Może on zatem stanowić usprawiedliwioną podstawę skargi kasacyjnej, jeżeli skarżący należycie wykaże, że sąd drugiej instancji bezpodstawnie pominął część zebranego materiału oraz że uchybienie to mogło mieć wpływ na wynik sprawy (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 5 kwietnia 2017 r., II CSK 554/16, LEX nr 2312470; wyrok Sądu Najwyższego z 1 grudnia 2016 r., I PK 241/15, LEX nr 2194883). Należy jednak zauważyć, że nie w każdym przypadku sąd odwoławczy zobowiązany jest uzupełniać materiał dowodowy i przeprowadzać

własne postępowanie dowodowe. W sytuacji bowiem, gdy sąd drugiej instancji nie uzupełnia postępowania dowodowego ani, po rozważeniu zarzutów apelacyjnych, nie znajduje podstaw do zakwestionowania oceny dowodów i ustaleń faktycznych orzeczenia pierwszoinstancyjnego, może te ustalenia przyjąć za podstawę faktyczną swojego rozstrzygnięcia. Wystarczające jest wówczas, by stanowisko to znalazło odzwierciedlenie w uzasadnieniu orzeczenia sądu odwoławczego (tak wyrok Sądu Najwyższego z 27 marca 2012 r., III UK 75/11, LEX nr 1213419). Jak przy tym wynika z utrwalonego orzecznictwa Sądu Najwyższego, jeżeli sąd drugiej instancji po rozpoznaniu sprawy akceptuje w całości lub w określonym zakresie ustalenia faktyczne sądu pierwszej instancji, może ograniczyć się do stwierdzenia, że przyjmuje je jako własne, w wyniku czego stają się one także ustaleniami sądu odwoławczego; takie jest minimalne wymaganie prawidłowego zastosowania art. 382 k.p.c. i art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 7 września 2016 r., IV CSK 702/15, LEX nr 2109483; wyrok Sądu Najwyższego z 7 czerwca 2016 r., I PK 66/16, LEX nr 2290355; wyrok Sądu Najwyższego z 12 września 2014 r., I CSK 628/13, LEX nr 1554252). Z takim przypadkiem mamy do czynienia w przedmiotowej sprawie, bowiem Sąd drugiej instancji wyraźnie wskazał w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, że ocenił postępowanie dowodowe i ustalenia faktyczne poczynione przez Sąd Rejonowy za trafne i przeprowadzone zgodnie z prawem, w związku z czym przyjął je za własne, a zatem Sąd Okręgowy w stopniu wystarczającym wskazał na jakich ustaleniach faktycznych i materiale dowodowym oparł się wydając zaskarżony wyrok, uznając, że postępowanie dowodowe przeprowadzone przez sąd pierwszej instancji nie wymaga uzupełnienia.

Z podobnych przyczyn nie jest uzasadniony zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., bowiem uzasadnienie zaskarżonego wyroku spełnia wymagania dotyczące treści uzasadnienia wyroku. Na wstępie wypada przypomnieć, że naruszenie art. 328 § 2 k.p.c. z reguły nie ma wpływu na treść wyroku, gdyż uzasadnienie sporządzane jest dopiero po jego wydaniu. W sytuacjach wyjątkowych jednak, niezgodne z art. 328 § 2 k.p.c. sporządzenie uzasadnienia wyroku przez sąd drugiej instancji może stanowić usprawiedliwioną podstawę skargi kasacyjnej, a mianowicie wtedy, gdy niezachowanie jego

wymagań konstrukcyjnych może czynić zasadnym kasacyjny zarzut naruszenia prawa materialnego przez jego zastosowanie do niedostatecznie jasno ustalonego stanu faktycznego, gdy uniemożliwia całkowicie dokonanie oceny toku wyводу, który doprowadził do wydania orzeczenia lub nie pozwala na jego kontrolę kasacyjną (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 8 lipca 2015 r., II UK 220/14, LEX nr 1771525; wyrok Sądu Najwyższego z 8 lipca 2015 r., II PK 282/14, M.P.Pr. 2015 nr 11, s. 599-603; wyrok Sądu Najwyższego z 3 marca 2017 r., I CSK 318/16, LEX nr 2281275). Niemożność przeprowadzenia kontroli przez Sąd Najwyższy musi być przy tym rezultatem sporządzenia uzasadnienia wyroku w sposób nie pozwalający na zorientowanie się w przyczynach natury faktycznej i prawnej, które legły u podstaw rozstrzygnięcia (por. wyrok Sądu Najwyższego z 15 kwietnia 2016 r., I CSK 278/15, LEX nr 2021936). Trzeba również pamiętać, że odpowiednie stosowanie przez sąd drugiej instancji art. 328 § 2 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. do uzasadnienia wyroku sądu drugiej instancji oznacza, że uzasadnienie orzeczenia tego sądu nie musi zawierać wszystkich elementów przewidzianych dla uzasadnienia sądu pierwszej instancji, powinno jednak mieć ustaloną podstawę faktyczną i prawną rozstrzygnięcia. Przy czym, jeżeli sąd odwoławczy podziela ocenę dowodów sądu pierwszej instancji, to nie ma obowiązku ponownego szczegółowego przytaczania w uzasadnieniu przyczyn, dla których określonym dowodom odmówiono wiarygodności i mocy dowodowej. Wystarczające jest w takim wypadku stwierdzenie, że podziela on argumentację zamieszczoną w uzasadnieniu orzeczenia sądu pierwszej instancji, w którym poszczególne dowody zostały wyczerpująco omówione, z zaznaczeniem, że traktuje ustalenia tego sądu, jako własne (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 16 lutego 2017 r., I CSK 212/16, LEX nr 2294410; postanowienie Sądu Najwyższego z 7 września 2016 r., IV CSK 702/15, LEX nr 2109483). Przenosząc powyższe rozważania na grunt niniejszej sprawy należy ocenić, że na podstawie lektury uzasadnienia zaskarżonego wyroku można określić zarówno ustalony w sprawie stan faktyczny oraz materiał dowodowy, na podstawie którego go ustalono, warto przy tym ponownie podkreślić, że Sąd Okręgowy wyraźnie stwierdził, że podziela ustalenia faktyczne Sądu Rejonowego i przyjmuje je za własne, w związku z czym nie było konieczne szczegółowe odnoszenie się do wszystkich wniosków dowodowych

sformułowanych w apelacji. Uzasadnienie zaskarżonego wyroku pozwala również prześledzić oraz poddać kontroli argumentację prawną i przyjęte przez Sąd Okręgowy podstawy prawne wydanego rozstrzygnięcia, a zatem zaskarżony wyrok poddaje się całkowicie kontroli kasacyjnej i nie może być mowy o naruszeniu art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.

Uzasadniony okazał się natomiast zarzut naruszenia art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 328 § 2 k.p.c., w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., przez nierozpoznanie sprawy w granicach apelacji i nie odniesienie się do podniesionego w apelacji powódki z dnia 13 lipca 2015 r. (pkt II apelacji, pkt II pisma procesowego nr 3 z dnia 21 września 2015 r. do apelacji) zarzutu dotyczącego daty początkowej naliczania odsetek od zasądanego zadośćuczynienia. Należy przypomnieć, że wynikający z art. 378 § 1 k.p.c. obowiązek sądu drugiej instancji oznacza w szczególności nakaz wzięcia pod uwagę i rozważenia wszystkich podniesionych w apelacji zarzutów i wniosków, w tym wniosków dowodowych, których sąd ten nie musi uwzględnić, ale ma obowiązek się do nich odnieść w uzasadnieniu orzeczenia (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 16 maja 2014 r., II PK 226/13, LEX nr 1500666). Warto przy tym zauważyć, że obowiązek ten nie oznacza konieczności osobnego omówienia przez sąd w uzasadnieniu wyroku każdego argumentu podniesionego w apelacji, wystarczające jest bowiem odniesienie się do sformułowanych w apelacji zarzutów i wniosków w sposób wskazujący na to, że zostały one przez sąd drugiej instancji w całości rozważone przed wydaniem orzeczenia (por. wyrok Sądu Najwyższego z 13 sierpnia 2015 r., II PK 235/14, LEX nr 1936719; postanowienie Sądu Najwyższego z 9 grudnia 2015 r., II CSK 265/15, LEX nr 2148629). Nie przesądzając o słuszności zarzutu powódki dotyczącego określenia daty początkowej naliczania odsetek, należy jednak podzielić argumentację strony powodowej, że zarzut ten nie został rozpoznany przez Sąd drugiej instancji, a przynajmniej fakt jego rozpoznania nie znajduje odzwierciedlenia w treści uzasadnienia zaskarżonego wyroku. W takiej sytuacji Sąd Najwyższy nie może skontrolować prawidłowości rozpoznania tego zarzutu, bowiem nie kontrolowałby rozstrzygnięcia sądu drugiej instancji, lecz zastępowałby go i po raz pierwszy w toku postępowania przedstawiał wykładnię, która nie podlegałaby już żadnej weryfikacji. Merytoryczna ocena zarzutów i twierdzeń uprzednio podnoszonych

przez obie strony sporu zaniechana przez sąd drugiej instancji i dokonywana po raz pierwszy w postępowaniu kasacyjnym byłaby zaprzeczeniem istoty tego postępowania, polegającej na kontroli rozstrzygnięcia sądu drugiej instancji z punktu widzenia zgodności z prawem, a nie na rozpoznawaniu zarzutów i twierdzeń apelacyjnych (zob. wyrok Sądu Najwyższego z 24 maja 2016 r., I PK 42/16, LEX nr 2093746). Zatem przywołany powyżej zarzut powódki jest słuszny, a Sąd odwoławczy powinien odnieść się do sformułowanego w postępowaniu apelacyjnym zarzutu niewłaściwego oznaczenia początkowej daty naliczania odsetek.

Zasadne okazały się również zarzuty naruszenia art. 386 § 4 k.p.c. w związku z nierozpoznaniem przez Sąd pierwszej instancji żądania powódki zasądzenia na jej rzecz odszkodowania za utracony zarobek. Zgodnie z utrwaloną linią orzecniczą Sądu Najwyższego do nierozpoznania istoty sprawy dochodzi wówczas, gdy rozstrzygnięcie sądu pierwszej instancji nie odnosi się do tego, co było przedmiotem sprawy, gdy zaniechał on zbadania materialnej podstawy żądania albo merytorycznych zarzutów strony, bezpodstawnie przyjmując, że istnieje przesłanka materialnoprawna lub procesowa unicestwiająca roszczenie. Ma to miejsce między innymi wtedy, gdy sąd odmówił dalszego prowadzenia sprawy, przyjmując brak legitymacji procesowej stron, skuteczność twierdzenia lub zarzutu wygaśnięcia bądź umorzenia zobowiązania, upływ terminów zawitych, terminu przedawnienia, przedwczesność powództwa czy też nie rozpoznał żądań w aspekcie wszystkich twierdzeń powoda lub zarzutów pozwanego, bezpodstawnie przyjmując, że nie zostały one zgłoszone lub zostały zgłoszone, ale są objęte prekluzją procesową (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 11 maja 2017 r., II UZ 13/17, LEX nr 2312029; postanowienie Sądu Najwyższego z 5 kwietnia 2017 r., II CZ 4/17, LEX nr 2309584; postanowienie Sądu Najwyższego z 28 lutego 2017 r., I CZ 27/17, LEX nr 2276667). Istotne jest przy tym określenie granic merytorycznego rozpoznania przedmiotu sprawy. Należy zatem pamiętać, że zakres kognicji sądu jest wyznaczony treścią pozwu (żądaniem i okolicznościami faktycznymi stanowiącymi jej podłoże), a także przytoczeniami faktycznymi i dowodami przedstawionymi w toku postępowania zgodnie z obowiązującym modelem koncentracji materiału procesowego (postanowienie Sądu Najwyższego z

1 marca 2017 r., IV CZ 125/16, LEX nr 2298308). Zatem, nie tylko samo sformułowanie roszczenia określa istotę roszczenia ale również sposób określenia jego faktycznych podstaw i istoty żądania. Wobec powyższego godzi się zauważyć, że w przedmiotowej sprawie Sąd Rejonowy błędnie zakwalifikował roszczenie powódki jako żądanie zapłaty renty wyrównawczej i dokonał oceny spełnienia przesłanek do jej zasądzenia kierując się jedynie nazwą nadaną temu roszczeniu przez powódkę, a pomijając faktyczne podstawy tego roszczenia sformułowane w pozwie. Ten błąd Sądu Rejonowego dostrzegł Sąd drugiej instancji, bowiem w zaskarżonym wyroku podtrzymał co prawda rozstrzygnięcie Sądu pierwszej instancji, oddalając powództwo w tym zakresie, jednak wskazał już, że dochodzone roszczenie należało zakwalifikować jako odszkodowanie za utracony zarobek. W ocenie Sądu Najwyższego, w składzie rozpoznającym niniejszą sprawę wydanie wyroku reformatoryjnego w tym zakresie było jednak niedopuszczalne, bowiem roszczenia o zapłatę renty wyrównawczej oraz o zapłatę odszkodowania z tytułu utraconego zarobku wynikają z różnych przepisów materialnych (odpowiednio art. 444 § 2 k.c. oraz art. 444 § 1 k.c.), a także opierają się na zupełnie odmiennych przesłankach faktycznych, których spełnienie jest wymagane dla zasądzenia roszczenia. W tej sytuacji zmiana kwalifikacji prawnej roszczenia powódki i zakwalifikowanie go jako roszczenia o odszkodowanie, w sytuacji, gdy Sąd Rejonowy pierwotnie oddalił te roszczenie jako roszczenie o zapłatę renty wyrównawczej, dokonując oceny spełnienia przesłanek do zasądzenia właśnie renty, sprawia, że powódka w istocie została pozbawiona możliwości rozpoznania roszczenia o zapłatę odszkodowania z tytułu utraconych zarobków także w ramach dwuinstancyjnego postępowania, bowiem w żadnym wypadku nie można za takowe uznać kontrolę kasacyjną sprawowaną przez Sąd Najwyższy.

Przechodząc do zarzutów dotyczących naruszenia prawa materialnego należy w pierwszej kolejności wskazać, że nie poddają się kontroli kasacyjnej zarzuty dotyczące naruszenia art. 445 § 1 k.c. w odniesieniu do ustalenia przez Sąd Okręgowy wysokości należnego powódce zadośćuczynienia. Jak wskazano powyżej orzekanie przez Sąd drugiej instancji w zakresie zadośćuczynienia obarczone było wadą proceduralną, która powodowała, że powódka została pozbawiona możliwości poddania tego rozstrzygnięcia kontroli w ramach

postępowania w drugiej instancji, gdyż Sądy rozpoznające niniejszą sprawę zakwalifikowały roszczenie powódki jako roszczenie o zupełnie odmiennym charakterze i wymagające spełnienia odmiennych przesłanek. W tej sytuacji kontrola ze strony Sądu Najwyższego rozstrzygnięcia dokonanego przez Sąd Okręgowy stanowiłaby w istocie kontrolę instancyjną, a nie kontrolę kasacyjną, do czego Sąd Najwyższy nie został powołany.

Słuszny jest natomiast zarzut naruszenia art. 444 § 1 k.c. W pierwszej kolejności należy podkreślić w tym kontekście, że w niniejszej sprawie bez wątpliwości ustalono, że powódka uległa wypadkowi przy pracy, za który pozwany pracodawca ponosi odpowiedzialność bowiem nie dopełnił on wymagań wynikających z przepisów bhp i dopuścił powódkę do pracy bez odpowiedniego przeszkolenia, czy choćby pouczenia od przepisach bhp oraz bez ważnego zaświadczenia lekarskiego potwierdzającego brak przeciwwskazań zdrowotnych po stronie powódki do wykonywania umówionej pracy. W dodatku, w toku postępowania dowodowego, co znalazło wyraz w stanie faktycznym ustalonym przez Sądy, wykazano, że powódka poniosła określone koszty leczenia skutków wypadku przy pracy. Art. 444 § 1 k.c. przewiduje, że w razie uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia naprawienie szkody obejmuje wszelkie wyniki z tego powodu koszty. Wydaje się zatem, że Sądy rozpoznające niniejszą sprawę powinny, po ustaleniu, że powódka uległa wypadkowi przy pracy, wziąć pod uwagę również koszty leczenia jakie powódka poniosła w wyniku wypadku, bowiem z treści zaskarżonego wyroku oraz z wysokości zasądzzonego zadośćuczynienia nie wynika, aby znajdowały one pokrycie w kwocie zadośćuczynienia zasądzzonego na rzecz powódki. Sąd Okręgowy powinien wziąć pod rozwagę, że podtrzymując rozstrzygnięcie Sądu Rejonowego w zakresie wysokości zadośćuczynienia oraz oddalenia w całości roszczenia o odszkodowanie, może pozbawić powódkę możliwości wyrównania szkody jaka bez wątpienia powstała w jej majątku, za którą odpowiedzialność ponosi pozwany pracodawca.

Na zakończenie należy podnieść, że z utrwalonego orzecznictwa Sądu Najwyższego wynika, że złożenie wniosku restytucyjnego (którego rozpoznanie wymaga zachowania konstytucyjnego standardu postępowania dwuinstancyjnego), uniemożliwia wydanie wyroku reformatoryjnego, choćby były spełnione przesłanki z

art. 398¹⁶ k.p.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 marca 2014 r., I PK 193/13, LEX nr 1446439).

W związku z powyższym orzeczono jak w sentencji, zgodnie z art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.

O kosztach orzeczono na podstawie art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c. Zwrot kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu przyznano na podstawie § 16 ust. 4 pkt 2 w zw. z § 15 ust. 1 pkt 5 w zw. z § 8 pkt 5 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu (Dz.U. z 2015 r., poz. 1805).

kc